թիւնն ու անոնց չփումները տեղւոյն պատմաբաններուն եւ պեղումներու աշխատանքներուն հետ, որոշ չափով դործին տուած են վաւերագրային բնոյթ, ինչ որ դնահատելի է: Անոնք եղած են նաեւ Թուրքիա եւ Պարսկաստան: Կիւլպէնկեան հաստատութիւնը նիւթական աջակցութիւն ցուցաբերած է անոնց դէպի Կովկաս կատարած այցելութեան:

Այս դործով անպլիացի երկու պատմաբանները կը յաջողին լինդանալ, պարդ եւ ընդհանուր ձեւով ներկայացնել դարերու հնութիւն ունեցող ժողովուրդներու եւ քաղաքակրթութիւններու պատմութիւնը, ընթերցողներու հսկայ զանգուածի մը համար:

Ժ. ԴԱՆԻԷԼԵԱՆ

EDWARD GULBEKIAN, ed., *«ARMENIAN PRESS DIRECTORY»*, *London, Harq Publication, 1971, 76 pages.*

Վերջին տարիներուն մասնաւոր աշխատանք կը տարուի պատրաստելու համար հայ պարբերական մամուլի ամբողջական մատենագիտութիւնը: Անցեալին, այս ուղղութեամբ, չնորհակալ աշխատանք տարած են բազմաթիւ բանասէրներ, որոնցմէ կարելի է յիշատակել Գ. Լեւոնեանը, Գ. Գալեմքեարեանը, Թէոդիկը, Վ. Զարդարեանը, Մ. Պոտուրեանը եւ ուրիշներ: Վերջին երկու տասնամեակներուն աւելի լրիւ ու ընդարձակ աշխատանք կատարուեցաւ յատկապէս Հայաստանի մէջ: Բ. Պետրոսեանի «Հայ պարբերական մամուլի բիբլիոդրաֆիա»ն, լոյս տեսած երեք ստուարածաւալ հատորներով (1954–57), հակառակ բազմաթիւ ու բազմապիսի սխալներուն եւ թերացումներուն, կարեւոր ներդրում մը հանդիսացաւ: Ռ. Խաչատրեան, Ա. Կարինեան, Դ. Շահլամեան, Վ. Ծովեան, Ս. Սարգսեան, Գ. Ստեփանեան եւ ուրիշներ, նոյն շրջանին, հայ մամուլի պատմութեան նուիրուած ուսումնասիրութիւններ լոյս ընծայեցին: «Հայ պարբերական մամուլի մատենագիտութիւն (1794–1967)» անուն նոր աշխատասիրութիւն մը լոյս ընծայեց Ա. Կիրակոսեան, 1970 թ.ին, Երեւանի մէջ: Դժբախտաբար այս մէկը եւս, ինչպէս գինք կանխողները, զերծ չէ նկատառելի անճշդութիւններէ: Իսկ ներկայիս, Հայաստանի մէջ, պատրաստութեան մէջ են նոր աշխատասիրութիւններ՝ յատկապէս արտասահմանեան հայ մամուլի մատենագիտութեան պատրաստութեան գծով: Հայաստանի սահմաններէն դուրս՝ մասնաւոր ուշադրութեան արժանի է աշխատանքը Արտաշէս Տէր Խաչատուրեանի:

Հայ մամուլի մատենագիտական նորադոյն աշխատանքը կը պատկանի Եդուարդ Գիւլբէկեանի։ Անոր խմբագրութեամբ, 1967 Թ.ին, Լոնտոնի մէջ Հարք հրատարակչութեան կողմէ լոյս ընծայուեցաւ ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԻ ՑՈՒՑԱԿԸ։ Եթէ առաջին հրատարակութեան մէջ մոռացումները բազմաթիւ էին, անճշդութիւնները ու թերիները անհաշիւ, երկրորդ հրատարակութիւնը, որ լոյս տեսաւ 1971 Թ.ին, կրկին Հարք հրատարակչութենէն, աւելի ամբողջական է, նուազ թերութիւններով եւ անճշդութիւններով։ Ցուցակը, որ բաղկացած է 76 էջերէ, անհրաժեշտ տեղեկութիւնները (հասցէ, խմբագիր, խմբագրական կազմ, տպաքանակ, հրատարակութեան լեզու, բնոյթ, եւլն.) կու տայ Հայաստան ու արտասահման լոյս տեսնող 418 թերթերու մասին։ Ցուցակը պատրաստուած է անդրիւքէնով։ 33 հայ հրատարակչատուներու եւ տպարաններու ցանկ մըն ալ տրուած է։ Տեղեկութիւնները, չատ յաճախ, քաղուած են խընդրոյ առարկայ թերթերու վարիչներէն ու խմբագիրներէն։ Այս երեւոյթը մտածել կու տայ, թէ որքանո՞վ, օրինակի համար տպաքանակի թիւերը կրնան ճշդրիտ ըլլալ։

Ընդունելով հանդերձ, որ առաջին ու երկրորդ հրատարակութիւններուն միջեւ զգալի բարելաւում մը արձանագրուած է, սակայն տակաւին «Հայ Մամուլի Ցուցակ»ին մէջ տեղ գտած են սխալներ, եղած են մոռացումներ եւ թերացումներ։ Աշակերտական կամ դպրոցական թերթերէն չատեր անտեսուած են (Կեղնաց, Շիրազ, Նարեկ, եւլն.) դադրած թերթեր յիշատակուած են որպէս լոյս տեսնող թերթեր (Ռահվիրայ, Ահեկաճ, Պէյրութի Ցառաջ, Թեհրանի Ջահակիր, եւլն.), մոռցուած են այլ թերթեր, որոնք լոյս կը տեսնէին Ցուցակի հրատարուբեան ժամանակ (2001, Քայ Նազար, Քեսապի Ուսումնասիրաց Միութեան Տարեգիրքը)։ Ասոնցմէ անկախ, կարդ մը սխալ տեղեկութիւններ եւ մանրամասնութիւններ սպրդած են կարգ մը թերթերու պարագային (Վերելք, Ցառաջ, Ազդակ–Շաբաթօրեակ, եւլն.)։

Այս թերութիւնները վստահաբար կը չքանան յաջորդ հրատարակութեան ժամանակ։ Ասոնցմով հանդերձ, կատարուած աշխատանքը կարելի չէ անտեսել, աշխատանք մը՝ որ կրնայ օգտակար ըլլալ, առաջին հերթին, մեր խմբագիրներուն, գրադարաններուն, դրողներուն եւ ուսանողներուն։

Ժ. ԴԱՆԻԷԼԵԱՆ